

Душан Појов

РОДОНАЧЕЛНИК ТЕМИШВАРСКО-НОВОСАДСКЕ ПОРОДИЦЕ, АДВОКАТ И ПОЛИТИЧАР ДР КОСТА ХАЦИ

Има неке симболике у животном путу адвоката и политичара др Косте Хаџија: рођен у Темишвару, средишту Српске Војводине, а кад је она у Аустрији Србима била званично закинута, у једном луку је, преко Вршца, доспео до новог војвођанског средишта Новог Сада, где је остварио каријеру и пустио корене своје разгранате породице.

ЦИНЦАРСКО-ГРЧКО ПОРЕКЛО

Постојбина Хаџијевих, по предању, је у северној Грчкој, северозападно од Солуна, близу Преспанског језера. Преци им, пореклом Цинцари, мешањем са досељеним Грцима, временом су се погрчили, као што ће им потомци касније у Вршцу, па у Темишвару, женећи се Српкињама, постати Срби. И док је прота у темишварској Мехали Константин Хаџи веровао да се породица мора окренути према Европи, те је она упутио на студије права у Пешту, у убеђењу, како је говорио, да у још заосталој Србији „свиње прескачу тарабе”, дотле ће његов син, такође Коста, којем је посвећен овај прилог, бити 1918. године врло резолутан: „Ми Срби из Војводине више не идемо у Будимпешту него у Београд!”

Што су се Хаџијеви, раније Костасови, покренули из Шатисте, или по грчком Сиатисте, где се из винограда на благородним брежуљцима добијало чувено шатиско вино звано илиуменон, а они водили успешну трговину, није био печалбарски порив, него је узрок турски зулум, који као православци трпети више нису могли, нити плаћати велик харач. Цинцарско-грчка популација у тој области, познатој као Москопоље, побунила се против неправедног турског поретка, на шта су султанови војници разорили град 1769, а православни живаљ се иселио с најнужнијим стварима и новцем у ђемерима. Кренуо је ка северу, „расејавши се по целој Јевропи”.¹

¹ Д. Ј. Поповић, *О Цинцарима*, Београд 1927, 19—20, 130—131.

Немце и племиће. Отишао је 1842. у Вршац и тамо завршио Богословију; наставник му је био потоњи славни румунски митрополит Андреј Шагуна. Пре него што је рукоположен за свештеника, оженио се Српкињом Катарином Петровићевом, ћерком угледног темишварског занатлије, пореклом из Српског Светог Петра (Sânpetru Sârbesc).

Осећајући се увелико Србином, одлучио је као млад свештеник да узме и српску славу, јер ондашњи Грци су славили само имендане, па кад су се посрбљавали тај дан су обично узимали за крсну славу. Свечар Константин определио се за славу своје матере, светог Николу, који је остао патрон породице до данас.⁴

Први је у породици био с именом Коста Хаџи (изостављајући оно Коста у презимену), па су и његови мушки потомци узимали касније исто име, све до петог Косте, рођеног у Новом Саду 1979. године, који је студент Више графичке школе. Два сина Косте прво су се прославила, Коста, други по реду, и Јован (1884—1972), познати биолог, члан Словеначке академије наука и дописни члан Српске академије. Јованови потомци определили су се за словеначку нацију и културу, мада је он држао до свог српства; писао је из Љубљане Васи Стајићу после гостовања и предавања у Новом Саду 1922: „Ја сам својим походом у моју дедовину врло задовољан. Увек сам спреман сарађивати у раду наше Матице”.⁵

АДВОКАТСКА КАРИЈЕРА

Коста Хаџи (II), а о њему је овде реч, родио се у Темишвару 27. октобра 1868. У родном граду завршио је гимназију и у Будимпешти право и стекао академско звање доктора. Определио се као правник за адвокатуру и 27. септембра 1897. положио је адвокатски испит, те отворио канцеларију у Вршцу, где је брзо стекао глас вештог и способног правника.

Запамћена је у стручним круговима његова одбрана права манастира Месић код Вршца, када је 1908, у парници између Српске патријаршије у Сремским Карловцима и Румунске православне митрополије, успео да пред судом докаже да овај манастир треба да остане у крилу Српске православне цркве, мада су Румуни врло одлучно на њега претендовали. А у чувеном мармарош-сигетском процесу пред Први светски рат 1914, када су карпатски Русини били оптужени за велеиздају, смело је обелоданио аустроугарску асимилаторску политику према народностима. Оптужба је кренула кад су власти откриле да Библија, која је упућена црквама из Русије, садржи и слику руског цара Николаја II, а касније се, као грудва снега кад се котрља низ брдо, оптужница даље надувала, што је др Хаџи раскринкао.⁶

⁴ Мемоарске белешке Косте Хаџија мл.

⁵ Др Јован Хаџи Васи Стајићу, 2. V 1922. из Љубљане (Рукописно одељење Матице српске 9.443).

⁶ М. Ботић, *Др Коста Хаџи, 50-годиња Адвокатске коморе Војводине*, Нови Сад 1971, 65—66.

ПРЕСЕЉЕЊЕ У НОВИ САД

Доктор Хаџи се оженио Софијом рођ. Цвејић (1875—1964), ћерком познатог вршачког адвоката Ђуре Цвејића, првака Полит-Десанчићеве Либералне странке, и са њом је у Вршцу изродио десеторо деце, од којих је троје умрло у дечјем и младалачком узрасту, а седморо одраслих постигло завидне каријере, свако у свом домену.⁷

Хаџијеви су се с децом преселили у Нови Сад 1911; најстарији син, који ће наследити очеву адвокатску канцеларију, Коста Хаџи мл. (III), имао је тада тринаест година. Породица се најпре сместила у кућу Јовановићевих, на углу Грчкошколске и Ђурчијске улице (касније Пашићеве), а онда је др Хаџи од неког Немца, власника солане, купио лепу и пространу кућу са баштом у Соколској 18 (данас Матице српске), где је отворио и канцеларију.

АДВОКАТ И ПОЛИТИЧАР

У Новом Саду се др Хаџи бавио адвокатуром, с краћим прекидом за време боравка у Прагу, све до смрти, 17. децембра 1942. Мађари су му, као правнику с пештанском дипломом, и за време окупације дозволили да адвокатише, што његовом сину није било допуштено. Поред адвокатуре, и политика му је била велика страст.

И једна и друга преокупација учиниле су га веома комуникативним. Радо је био виђен у сваком друштву, у то време је то обично бивало по кафанама, или око поднева кад се ишло на пиво, или у вечерњим часоцима, кад су уз вино вођене бескрајне политичке препирке. Био је омањег раста, сувоњав, с панонским брковима, проћелав. Важио је за великог козера, који је знао да забавља друштво духовитим упадицама. Колеге и пријатељи звали су га по презимену — Аџија. У његовом дому, у предратном и међуратном времену, били су гости многи угледни политичари, уметници, правници и професори универзитета. Зетови су му били познати сликар Петар Добровић и његов брат архитекта Никола Добровић, као и београдски адвокат Душан Пешић. Интелигентан и са широком културом, с респектом је свуда приман. Као правник поседовао је велико знање, те су се колеге с њим о многим сложеним стварима често консултовале.

⁷ Деца Косте Хаџија и Софије рођ. Цвејић: Коста Хаџи мл., адвокат (1898—1971); Јелка Хаџи, наставница страних језика (1900—1990); Михајло Хаџи (1901—1983), економиста; Феодора (1902—1906); Олга Добровић (1902—1995), супруга сликара Петра Добровића, водила је његову галерију у Београду; Софија (1905—1906); Владимир К. Хаџи (1906—1964), адвокат; Вера Пешић (1908), професорка француског језика, мајка политичарке Весне Пешић и познате глумице Станиславе Пешић; Ђура Хаџи (1911—1928), као гимназијалац умро од шарлаха; Иванка Добровић (1912—1995), дипломирана правница, супруга арх. Николе Добровића.

КУМСТВО СА ЈАШОМ ТОМИЋЕМ

Још у младости ступио је у политички живот као присталица Српске народне радикалне странке, коју је предводио Јаша Томић, Милетићев зет, а његов кум. Улазио је у круг најужих Томићевих сарадника, већ и по вршачкој линији, заједно са Ђорђејем Краснојевићем, Жарком Миладиновићем, Миланом Недељковићем и другима. Кад је Миладиновић једном дошао у незгодну ситуацију, због неке непотписане менице, Хаџи се понудио да спречи скандал који би штетио странци, те је заједно са Краснојевићем потписао меницу, и тако је заташкана „та свињарија”.

Биран је 1906. за посланика у Народно-црквеном сабору у Сремским Карловцима, кад се међу српским сељацима много очекивало од Манастирске уредбе, коју су радикали, уз његово живо учешће, успели да прогурају у Сабору.

На збору Радикалне странке у Новом Саду јануара 1912. др Хаџи је осудио Архијерејски синод Српске православне цркве због доношења Синодалног статута, који је стварао, како је говорио, „дубоки јаз између народа и црквене хијерархије”, чиме је из темеља била уздрмана српска народно-црквена аутономија у Хабзбуршкој монархији. Канонском и правном аргументацијом доказивао је да су царске привилегије, као основ аутономије, дате српском народу, а не црквеним великодостојницима. Залагао се за принцип демократског суверенитета у цркви, на линији даљег лаицизирања аутономних органа и институција, а против њихове клерикализације.

ЗА СРПСКУ НАРОДНО-ЦРКВЕНУ АУТОНОМИЈУ

На збору опозиције у Новом Саду, јуна 1912, када је тражено опште права гласа за све народности и слојеве друштва, па и за жене, др Хаџи се налазио у председништву тога скупа. Радикална странка га је 1912. изабрала за свог заступника на Међустраничној конференцији за измирење ради заједничке одбране аутономије, коју су власти суспендовале. Учествовао је потом на конференцији у Загребу, априла 1914, када је захтевао поновно успостављање српске аутономије.

Аустроугарске власти су помно пратиле његово ангажовање за српска права, те су и њега, поред других политичких првака, ухапсиле и интернирале на почетку Светског рата у Дебрецин, а потом у оближње село. Пошто се добро познавао са многим утицајним мађарским политичарима, није дуго задржан у интернацији. Памтило се како је у Вршцу на изврском мађарском језику у неким предметима заступао потоњег мађарског премијера Шандора Векерлеа, а то овај свакако није заборавио и узео га је у заштиту.⁸

⁸ Д. Попов, Новосадске биографије (IV) — *Најстарији, старији, млађи, најмлађи Коста Хаџи*, Свеске за историју Новог Сада, 7, Нови Сад 1996, 19—33.

АКЦИЈЕ ПРЕД КРАЈ СВЕТСКОГ РАТА

Кад је децембра 1917. у Новом Саду формиран Средишњи одбор за Бачку, Банат и Барању, ради прихватања и збрињавања српске ратне сирочади из Босне и Херцеговине, др Хаџи је био међу његовим најагилнијим члановима. Како се ближио крај рата, тако се и он, као и други политичари, све више ангажовао око питања будућег статуса Војводине. Путовао је у Будимпешту, као изасланик новосадског „изборног блока”, да испита каква мишљења владају у редовима мађарске демократске опозиције. Тада је у мађарским гласилима објављена његова изјава да би Срби могли да остану са Мађарима, уколико би се мађарска држава демократски преуредила и националним мањинама загарантовала потпуну равноправност и слободу културног развоја. Показало се касније да је изјава извучена из контекста, да би терала воду на мађарску воденицу. Хаџи је ту вест демантовао, али је касније напоменуо да би у том тренутку, пре завршетка рата, док је још постојала аустроугарска власт, супротна изјава, да Војводина жели отцепљење од Угарске, могла само да српски народ изложи новим страдањима и прогонима.⁹

ЗА ПРИСАЈЕДИЊЕЊЕ ВОЈВОДИНЕ СРБИЈИ

Кад је гроф Михаљ Карољи 31. октобра 1918. формирао демократску владу у Мађарској, он је, у жељи да покаже добру вољу према Србима и задржи Војводину у окриљу Мађарске, др Кости Хаџију понудио министарски портфељ, што је он одбио и уместо себе предложио Јоцу Лалосевића, који је такође отворено одбио понуду. Хаџи је делио мишљење вође своје странке Јаше Томића да се Срби у Војводини окрећу према Београду и да ће раскинути с Будимпештом од које су толико трпели.

У то време је међу овдашњим демократима постојало јако расположење да се Војводина, пошто се отцепи од Угарске, преко Народног вијећа у Загребу, заједно са другим југословенским земљама, уједини са Србијом и Црном Гором у једну државу; др Коста Хаџи је, као и Јаша Томић, одлучно био окренут ка Београду и српској краљевској влади, сматрајући да је она и са становишта југословенских и међународних односа много значајнији чинилац уједињења него загребачко Народно вијеће.¹⁰

РАЗЛАЗ СА ЗВАНИЧНИМ РАДИКАЛИМА И ЈАШОМ ТОМИЋЕМ

Пада у очи да у време ослобођења и уједињења имена др Косте Хаџија, до тада врло истакнутог политичара и блиског сарадника Јаше То-

⁹ К. Милутиновић, *Војводина између Београда и Загреба*, Старине, 53, Загреб 1966, 341.

¹⁰ Д. Попов, *Српска штиампа у Војводини*, Нови Сад 1983, 13, 144, 174, 196.

мића, нема ни у једном политичком органу, ни у Српском народном одбору, ни у Великом народном савету, ни међу посланицима и њиховим заменицима у Привременом народном представништву у Београду. Није чак биран ни у Велику народну скупштину Војводине, која је 25. новембра 1918. у Новом Саду одлучила о непосредном присаједињу Војводине Краљевини Србији. Међу посланицима из Новог Сада налазио се његов двадесетогодишњи син Коста Хаџи млађи.¹¹

На то је утицало његово разилажење са Јашом Томићем: у питању су били лични разлози, који нису до краја јавно разјашњени, па је следствено томе дошло и до његовог политичког раскида са званичном Радикалном странком. На општем збору Радикалне странке 27. фебруара 1919. у Новом Саду др Хаџи је ипак биран у Средишњу управу, али је убрзо, заједно са Митом Клициним, постао радикалски дисидент. Упадљиво је било његово одсуство, на Ђурђевдан 1919, на свадби у Чавићевој кући, где је Јаша Томић у одушевљењу поздравио венчање једне Српкињице из Војводине са официром, ослободиоцем из Србије. Крај Томића је уместо старог Хаџија седео његов син, млади кум Коста Хаџи млађи.

МЕЂУ „НЕЗАВИСНИМ РАДИКАЛИМА”, ПА САМОСТАЛЦИМА

Др Хаџи и Клицин отворили су 1921. политички фронт као „независни радикали”, износећи своје ставове у недељнику „Дунав” др Каменка Суботића. Њихова пропаганда „за обнову Војводине” није, међутим, наишла на шири одзив и брзо је пропала. Поново су се заједно нашли у листу др Лазара Рашовића „Нова Србија”, делујући под паролем „за спас Радикалне странке”, на линији Стојана Протића, да се реформише државно уређење, еластичније приступи међунационалном споразумевању, да се брже решава аграрна реформа, спречи корупција и загарантује безбедност грађана. Као слободни интелектуалац, др Хаџи је учествовао на Конгресу јавних радника а у Загребу, септембра 1922, подржавајући идеје о потреби државног преуређења на новим федеративним основама.¹²

Кад је 1924, после раскола у Давидовићевој Демократској странци, створена Самостална демократска странка, под вођством Светозара Прибићевића, др Хаџи је пришао тој политичкој групацији и у њеном окриљу ће у другој половини тридесетих година учествовати у опозиционом Војвођанском фронту. Пре тога је провео у Прагу пет година, од 1931. од 1936, када је тамо у емиграцији био и Прибићевић. Нејасан је разлог његовог напуштања земље. У породици је остало уверење да су му тадашње власти, које су у време краљевске диктатуре прогањале опозиционаре, наместиле некакав процес око неких пара, који га је могао

¹¹ *Споменица Ослобођења Војводине 1918*, Нови Сад 1929.

¹² Породична архива Хаџијевих.

стајати затвора. У Прагу је живео од новца који му је син слао, чекајући да прође одређено време, да ствар застари, да би се вратио кући. Тек 1939. поново је уписан у Именик адвоката у Адвокатској комори, наста-вљајући своју уходану праксу, али сада са много мање жара и жеље за експонирањем у јавности.¹³

Dušan Popov

THE PROGENITOR OF A TIMISOARA AND NOVI SAD FAMILY,
THE LAWYER AND POLITICIAN Dr KOSTA HADŽI

Summary

The well-known Serbian politician and lawyer, Dr Kosta Hadži (1868—1942), born in Timisoara, in his life-path created an arc from the old seat of the Serbian Vojvodina, Timisoara (via Vršac) to the present capital of Vojvodina — Novi Sad, where he put roots with his numerous family. He descended from a Tzintzar family from Moskopolis in north Greece; the family was Hellenized there, and when escaped to Banat because of the Turkish oppression it was Serbianized, since the Kostas, as they were called in their homeland, married the Serbian women.

They chose St. Nicholas for the family patron saint, and the attribute Hadži for their family name because one of their ancestors went to the pilgrimage (hajj) to the Holy Land. Kosta Hadži completed his studies of law in Budapest and was a lawyer till his death, but politics was his great passion. He became famous as a lawyer when at court defended the rights of the Serbian Orthodox Church concerning the Mesić Monastery near Vršac for which the Romanians also had aspirations. At the famous Marmaros-Sziget trial before World War I, he defended the Carpathian Ruthenians accused of high treason, disclosing the Austro-Hungarian assimilation policy towards its nationalities.

With his wife and eight children (two of them died soon after birth) he moved to Novi Sad in 1911, where he acquired great reputation as a lawyer and a politician. He belonged to the Serbian National Radical Party, whose leader Jaša Tomić was his best man. As a representative in The Serbian National-Ecclesiastical Council he fought for the Serbian national-ecclesiastical and school autonomy, till its abolition in 1912. During World War I he was interned as an exposed Serbian patriot. At the end of the War, his activities included taking care of the Serbian war orphans from Bosnia and Herzegovina.

During the political struggle related the future status of Vojvodina, the Count Mihály Károlyi, as the president of the democratic government of new Hungary, offered him a ministerial position in October 1918, to show his good will toward the Serbs, so that Vojvodina would stay within Hungary. He refused the offer, as did his political like-minded person, Joca Lalošević. Like other Serbian politicians, he advocated the secession of Vojvodina from Hungary and its integration in the Kingdom of Serbia. He resolutely said: „We, the Serbs from Vojvodina, will not go to Pest anymore, but to Belgrade!”

Due to some personal reasons, he parted with Jaša Tomić and became the Radical dissident in the group of „the independent radicals”. He followed Stojan Protić’s line, who advocated the rearrangement of the new Yugoslav state on the federal basis. Later,

¹³ Сећање Косте Хаџија (четвртот).

he joined Svetozar Pribičević's party of the independent democrats, acting in the opposition Vojvodina Front. He was in the emigration in Prague for five years (1931—35) to avoid a court trial, and on his return continued his regular law practice in Novi Sad, less eagerly and without the desire to be present in public. He died during the Hungarian occupation of Bačka, on December 17, 1942; as a student from Pest, he was allowed to practice law, while his son Kosta Hadži Jr, who inherited his law office, did not have that permission.

Dušan Popov

AVOCATUL ȘI OMUL POLITIC Dr. KOSTA HADŽI, ÎNTEMEIETORUL UNEI FAMILII DIN TIMIȘOARA—NOVI SAD

Rezumat

Cunoscutul om politic și avocat sârb dr. Kosta Hadži (1868—1942), născut la Timișoara, pe drumul vieții sale a făcut un arc, care a plecat din centrul Voivodinei Sârbești, Timișoara (apoi trecând prin Vârșeț) și a ajuns la Novi Sad, capitala Voivodinei, unde a lăsat rădăcini cu familia sa, care s-a extins foarte mult. Provine dintr-o familie de aromâni din Moscopole, în nordul Greciei, care s-a elenizat, iar când a fugit de aci, din cauza oprimărilor turcești, în Banat, s-a sârbizat, deoarece familia Kostas, cum se numea în ținutul natal, a avut membri care s-au casatorit cu sârboace.

Familia a luat drept patronul casei pe Sf. Nicolae, iar ca nume de familie — predicatul Hadži, deoarece unul dintre înaintașii acestei familie a fost în Locurile Sfinte, la Hagialac. La Budapeșta, Kosta Hadži și-a luat licența în drept și a practicat avocatura până la sfârșitul vieții, dar și politica în era o mare pasiune. A devenit foarte cunoscut ca avocat, atunci când, în fața tribunalului, a reușit să apere dreptul Bisreicii Ortodoxe Sârbe asupra Mănăstirii Mesici de lângă Vârșeț, asupra careia aveau pretenții și români. La vestitul proces din Marmaroș-Sighet, îi preajma Primului război mondial, i-a apărat cu succes pe rușii carpatici, care au fost acuzați de mare trădare, făcând publică politica de asimilare față de minorități a Austro-Ungariei.

Împreună cu soția și cu cei opt copii (doi au murit la scurt timp după naștere) s-a mutat, în anul 1911, la Novi Sad, unde și-a dobândit un mare prestigiu ca avocat și politician. El a făcut parte din Partidul Radical National Sârb, al cărui conducător, Jaša Tomić, îi era naș. Ca deputat în Soborul național-bisericesc sârb a luptat pentru autonomia național-bisericească și școlara a sârbilor, până la anularea sa, în 1912. În timpul Primului război mondial a fost internat, el fiind unul dintre patrioții sârbi care s-a expus foarte mult. Spre sfârșitul războiului s-a angajat în vederea îngrijirii de orfanii de război sârbi din Bosnia-Herțegovina.

Atunci când se purta lupta politică cu privire la viitorul statut al Voivodinei, contele Mihály Karolyi, în calitate de președinte al guvernului democrat al noii Ungarii, i-a oferit, în octombrie 1918, un portofoliu ministerial, pentru a da dovadă de bunăvoință față de sârbi, cu scopul ca Voivodina să rămână în componența Ungariei. El a refuzat oferta, la fel ca și Joca Lalošević, care împărtășea cu el aceleași opinii politice. S-a declarat, la fel ca și ceilalți oameni politici sârbi, pentru separarea Voivodinei de Ungari și alipirea ei Regatului Serbiei. A vorbit cu hotărâre: „Noi, sârbii din Voivodina nu mai mergem la Pesta, ci la Belgrad!”

S-a distanțat de Jaša Tomić din motive politice și a devenit disident radical, făcând parte din grupul „radicalilor independenți”. Era adept al lui Stojan Protić, care milita pentru reorânduirea noului stat iugoslav pe baze federative. Mai târziu a aderat la partidul democraților independenți ai lui Svetozar Pribičević, desfășurându-și activitatea în cadrul Frontului Voivodinean de opoziție. Timp de cinci ani a fost în exil, la Praga

(1931—1935), pentru a evita un proces în fața tribunalului, iar după ce s-a reîntors a continuat practica sa bine trasată, de avocat, în orașul Novi Sad, cu mai puțină ardoare și dorință de se evidenția în opinia publică. A încetat din viață în timpul ocupației de către maghiari a regiunii Bačka, în 17 decembrie 1942; în calitate de elev al școlilor din Pesta i s-a permis să practice avocatura, în timp de fiul sau, Kosta Hadži jr., care va moșteni biroul său de avocat, nu avea o asemenea permisiune.